

УДК 371.134:504

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЕКОЛОГІВ

Рубель Н.В.

м. Львів

У статті визначено особливості компетентнісного підходу до іншомовної професійної підготовки майбутніх екологів, проаналізовано шляхи реалізації цього підходу. Визначено місце і значення іншомовної професійної підготовки як складової професійної підготовки майбутніх екологів. Проаналізовані особливості підготовки майбутніх екологів до професійного спілкування в іншомовному середовищі в процесі іншомовної професійної підготовки. Визначено і охарактеризовано структуру іншомовної професійно-комунікативної компетенції майбутніх екологів.

Ключові слова: професійна підготовка екологів, іншомовна професійна підготовка, спілкування, іншомовне професійне спілкування, компетентнісний підхід, іншомовна професійно-комунікативна компетенція.

Стрімкий розвиток суспільства, застосування но-

вих технологій виробництва, зростання негативного впливу людини на природу призводить до виникнення значних екологічних проблем у навколишньому середовищі. Відмінною рисою таких проблем є їх глобальний характер, а саме те, що часто вони не обмежуються кордонами однієї країни. Саме тому нагальною потребою існування сучасного суспільства стало питання підвищення рівня екологічної культури населення шляхом підвищення ефективності екологічної освіти. Україна, як й інші країни світу визначила головні завдання екологічної освіти на сучасному етапі. Серед них: формування екологічної культури шляхом екологізації програм підготовки та навчальних дисциплін, а також професійної підготовки фахівців-екологів через базову екологічну освіту. Підготовку фахівців для народного господарства в галузі екології (вчителів, викладачів – для

галузі освіти; фахівців – для роботи у державних органах управління в галузі охорони навколишнього середовища та раціонального природокористування, у громадських екологічних організаціях) визначено головним завданням екологічної освіти [7]. Професійна підготовка екологів – особливо важлива складова екологічної освіти. Професійні кадри сфери охорони та захисту навколишнього середовища повинні бути підготовленими фахівцями, здатними забезпечити успішну діяльність у всьому її різноманітті, розв’язувати проблеми і виконувати завдання, поставлені перед екологічною сферою на сучасному етапі [11, с. 12]. Забезпечення успішності професійної діяльності майбутніх екологів не можливе без високого рівня володіння іноземною мовою, адже особливістю їхньої майбутньої професійної діяльності є необхідність вирішення професійних задач не лише в Україні, але й далеко за її межами. Саме тому іншомовна підготовка стала невід’ємною складовою професійної підготовки майбутніх екологів, а підвищення ефективності іншомовної професійної підготовки визначено одним з головних завдань вищої освіти України на сучасному етапі.

Дослідженнями різних аспектів професійної підготовки майбутніх екологів займалися науковці: Г. Білецька, І. Ковальчук, Рідей, С. Рудишин, М. Симонівська, С. Старовойт та ін.

Проблемами вивчення мовленнєвої діяльності займалися науковці: Т. Алексєєва, Н. Березіна, М. Галицька, Л. Гапоненко, Т. Глазунова, Ю. Друзь, А. Загнітко, Т. Казарицька, О. Куліш, В. Куніцина, М. Лісовий, С. Мілорадов, Л. Морська, Н. Сура та ін.

Питанням вивчення компетентнісного підходу до процесу підготовки майбутніх фахівців займалися науковці: І. Бех, І. Зімняк, В. Луговий, Г. Терещук, Л. Філіппова, А. Хуторської та ін.

Проблема підвищення ефективності іншомовної професійної підготовки майбутніх екологів слугує темою багатьох наукових досліджень. Проте питання теоретичного аналізу шляхів реалізації компетентнісного підходу до іншомовної професійної підготовки майбутніх екологів висвітлено в наукових дослідженнях не в повному обсязі.

Метою даної статті є теоретичний аналіз шляхів реалізації компетентнісного підходу до іншомовної професійної підготовки майбутніх екологів.

Для досягнення максимальної ефективності своєї професійної діяльності сучасний еколог повинен володіти знаннями, технологіями, прийомами, ефективними методами швидкого професійного реагування на різні екологічні катастрофи; вміти застосувати свої різноманітні фундаментальні і прикладні знання в попередженні цих екологічних катастроф і нещасних випадків, а також володіти вмінням самостійного пошуку та опрацювання необхідної інформації професійного характеру, кількість якої в екологічній сфері непинно зростає [2, с.7]. З огляду на ці вимоги перед майбутніми екологами як ніколи гостро постає завдання здійснення професійної комунікації не тільки рідною, але й іноземними мовами. Саме тому здатність майбутніх екологів здійснювати іншомовне професійне спілкування стала обов’язковим компонентом їхньої повноцінної професійної діяльності з одного боку, а необхідним результатом їхньої іншомовної професійної підготовки, з іншого.

У Галузевому стандарті вищої освіти України визначено головні завдання професійної підготовки майбутніх екологів в умовах входження її до Європейського та міжнародного простору. Одне з першочергових – формування готовності до здійснення ефективної комунікативної взаємодії в умовах іншомовного професійного середовища, тобто до професійного спілкування [4, с.12]. Отже, головним завданням іншомовної професійної підготовки майбутніх екологів на сучасному етапі стало формування їхньої готовності до професійного спілкування в іншомовному середовищі.

У сучасних соціально-економічних умовах професійному іншомовному спілкуванню відводиться особлива роль. У процесі підготовки до професійного спілкування в іншомовному середовищі у майбутніх екологів повинен бути сформований спочатку належний рівень іншомовної професійної компетенції, на подальших етапах навчання – відповідний рівень іншомовної професійної компетентності, а на основі сформованої іншомовної професійної компетентності – належна, комунікативно вмотивована готовність до іншомовного професійного спілкування.

Такий підхід до процесу професійної підготовки науковці називають компетентнісним підходом. Сучасні дослідники визначають компетентнісний підхід як пріоритетну спрямованість на цілі-вектори освіти (навчання, учіння, самовизначення, самоактуалізацію, соціалізацію і розвиток індивідуальності) [1, 6, 8]. Інструментальними засобами досягнення цих цілей виступають принципово нові освітні конструкції: компетентності, компетенції і метапрофесійні якості [5, с. 5: 12].

Зауважимо, що вперше поняття “компетенція” було вжите в США у 60-х роках у контексті діяльного навчання і передбачало підготовку фахівців, здатних конкурувати на ринку праці [14, с. 7]. Сьогодні немає однозначного підходу щодо тлумачення понять «компетенція» і «компетентність». Значна кількість науковців визначають компетенцію як готовність спеціаліста застосовувати отримані знання на практиці, інші – як здатність вирішувати проблеми [6]. Так, А. Хуторський визначає компетенцію як сукупність взаємопов’язаних якостей особистості (знань, вмінь, навичок, способів діяльності), що ставлять стосовно певного кола предметів і процесів, необхідних для якісної продуктивної діяльності по відношенню до них [15]. М. Галицька вважає, що компетенція означає «єдність знань, навичок і відносин у процесі професійної діяльності, які зумовлені вимогами посади, конкретною ситуацією і цілями організації (з посиланням на С. Козак), сукупність професійно значущих якостей та прояв творчості у процесі професійної діяльності (з посиланням на Г. Малиновську), коло тих питань, які повинна і реально може розв’язувати людина, що виконує професійну чи соціальну роль (з посиланням на В. Семиченко), а поняття «компетентність» науковець визначає як таке, що «характеризує і визначає рівень професіоналізму фахівця, котрий володіє знаннями, вміннями та навичками, що дозволяють йому демонструвати професійно грамотну дію мислення, оцінку, думку у конкретній професійній діяльності» [3, с. 8]. Компетенцію як здатність, необхідну для реалізації мовної діяльності, ввів у широкий науковий обіг Н.

Хомський [16, с. 48].

Проаналізувавши визначення понять «компетенція» і «компетентність», сформульовані різними дослідниками проблеми, можемо констатувати, що найбільш точно предмету нашого дослідження відповідає визначення поняття компетенції як сукупності «взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності, ставлення), що висуваються щодо певного кола предметів і процесів, є необхідними для якісної продуктивної діяльності відносно до цих предметів і процесів, впливають на професійну діяльність, роль чи відповідальність»; поняття компетентності як «володіння людиною відповідною компетенцією, а також її досвід, особисте емоційно-ціннісне ставлення до предмета діяльності, до складових компетентності» [9, с. 33]. Ми підтримуємо думку А. Хуторського, що однією з ключових компетенцій є комунікативна, адже саме здатність здійснювати комунікацію дозволяє реалізувати обмін інформацією, а також здійснювати пошук, накопичення й розширення обсягу знань у процесі спілкування [15]. Комунікативна компетенція – це знання, уміння та навички, необхідні для розуміння чужих та породження власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування [14, с. 7].

Іншомовна комунікативна компетенція, будучи важливим компонентом комунікативної культури майбутнього еколога є, водночас і невід'ємною складовою його підготовки у ВНЗ.

Формування соціокультурної компетенції майбутніх екологів вимагає моделювання у процесі проведення навчальних занять ситуацій міжкультурного спілкування. Реалізація міжкультурного спілкування передбачає адекватні комунікативні дії, взаєморозуміння учасників акту комунікації. Досягнення такого взаєморозуміння можливе лише за умови володіння сукупністю відомостей соціокультурного й міжкультурного характеру, а відтак – відповідними особливостями вербальної та невербальної поведінки.

На основі комунікативної, соціокультурної, міжкультурної компетенції формується іншомовна комунікативна компетенція, яку трактуємо як здатність людини виступати в якості суб'єкта спілкування в іншомовному середовищі [9, с. 39]. У свою чергу, комунікативна компетенція є інваріантним компонентом іншомовної професійної компетенції. Тлумачимо іншомовну професійну компетенцію як здатність застосовувати: 1) знання про лексико-граматичні особливості іноземної мови, різні типи іншомовних дискурсів, їх будову; 2) вміння й навички сприймати, інтерпретувати, забезпечувати когерентність висловлювань у значущих комунікативних моделях, створювати дискурс у типових ситуаціях професійного спілкування [9, с. 40].

З позицій державної мовної політики навчання іноземних мов є одним із пріоритетів сучасної освіти. В умовах розвитку і постійного розширення міжнародних контактів саме іноземна мова стає найважливішим засобом професійної комунікації майбутніх екологів, що спричинило посилення мотивації у вивченні мов. Сучасність вимагає також від майбутнього еколога готовності та здібності до оволодіння предметними, науковими знаннями у професійному спілкуванні, тобто володіння професійно-комуніка-

тивною компетенцією. Професійно-комунікативну компетенцію визначають як інтегрований компонент комунікативного менеджменту, комунікативної і професійної компетенції, який передбачає володіння мовою і професійним мовленням на варіативно-адаптивному рівні, а також на рівні вільного ділового спілкування (для фахівців, що мають високий рівень професійно-комунікативної компетенції) [10, с. 19]. На думку Н. Сури, професійно-комунікативна компетенція є особливим видом компетенції, яка визначається як готовність та здібність до оволодіння предметними та науковими знаннями у професійному спілкуванні [13, с. 8]. Формування іншомовної професійно-комунікативної компетенції майбутніх фахівців, загалом, та майбутніх екологів, зокрема, зумовлене соціально-економічними змінами ринкової економіки й нагальними потребами суспільства до значної трансформації цілей і завдань професійної освіти. Іншомовну професійно-комунікативну компетенцію трактуємо (з посиланням на Н. Суру), як володіння майбутнім екологом необхідною сукупністю знань, умінь і навичок, що визначають ступінь сформованості його професійної діяльності, стилю професійного спілкування та його особистості як носія визначених цінностей, ідеалів і професійної свідомості. Професійне спілкування в іншомовному середовищі розглядаємо з точки зору компетентного підходу як важливу передумову формування іншомовної професійно-комунікативної компетенції.

На основі аналізу джерел з проблеми дослідження, вимог стандарту вищої освіти та отриманих результатів можемо схематично представити структуру іншомовної професійно-комунікативної компетенції (далі – ППК) майбутніх екологів (рис. 1).

Іншомовна комунікативна компетенція у комплексі з загальнопрофесійними і спеціально професійними компетенціями складають ключові компоненти ППК майбутнього еколога. До загальних груп компетенцій-складових ППК належать соціально-особистісні, загальнонаукові, інструментальні та професійні компетенції. Креативність, здатність до системного мислення, здатність навчатися, розуміння і знання етичних норм комунікативної поведінки та екологічна грамотність формують соціально-особистісні компетенції. Знання дисциплін фундаментальних наук, необхідні для засвоєння загальнопрофесійних дисциплін, відображають рівень сформованості загальнонаукових компетенцій.

Здатність до письмової і усної комунікації як рідною, так і іноземною мовою, до сприйняття й передавання інформації як рідною, так і іноземною мовою, а також дослідницькі навички і комп'ютерна грамотність є складовими інструментальних компетенцій.

Наступним етапом іншомовної підготовки майбутніх екологів є формування у них належного рівня іншомовної професійної компетентності. Іншомовна професійна компетентність є інваріантним компонентом професійної компетентності

У рамках нашого наукового дослідження найбільш відповідним вважаємо визначення поняття іншомовної професійної компетентності як складного утворення, а саме комплексу відповідних знань, умінь і навичок; компетенцій, які виступають складовими іншомовної професійної компе-

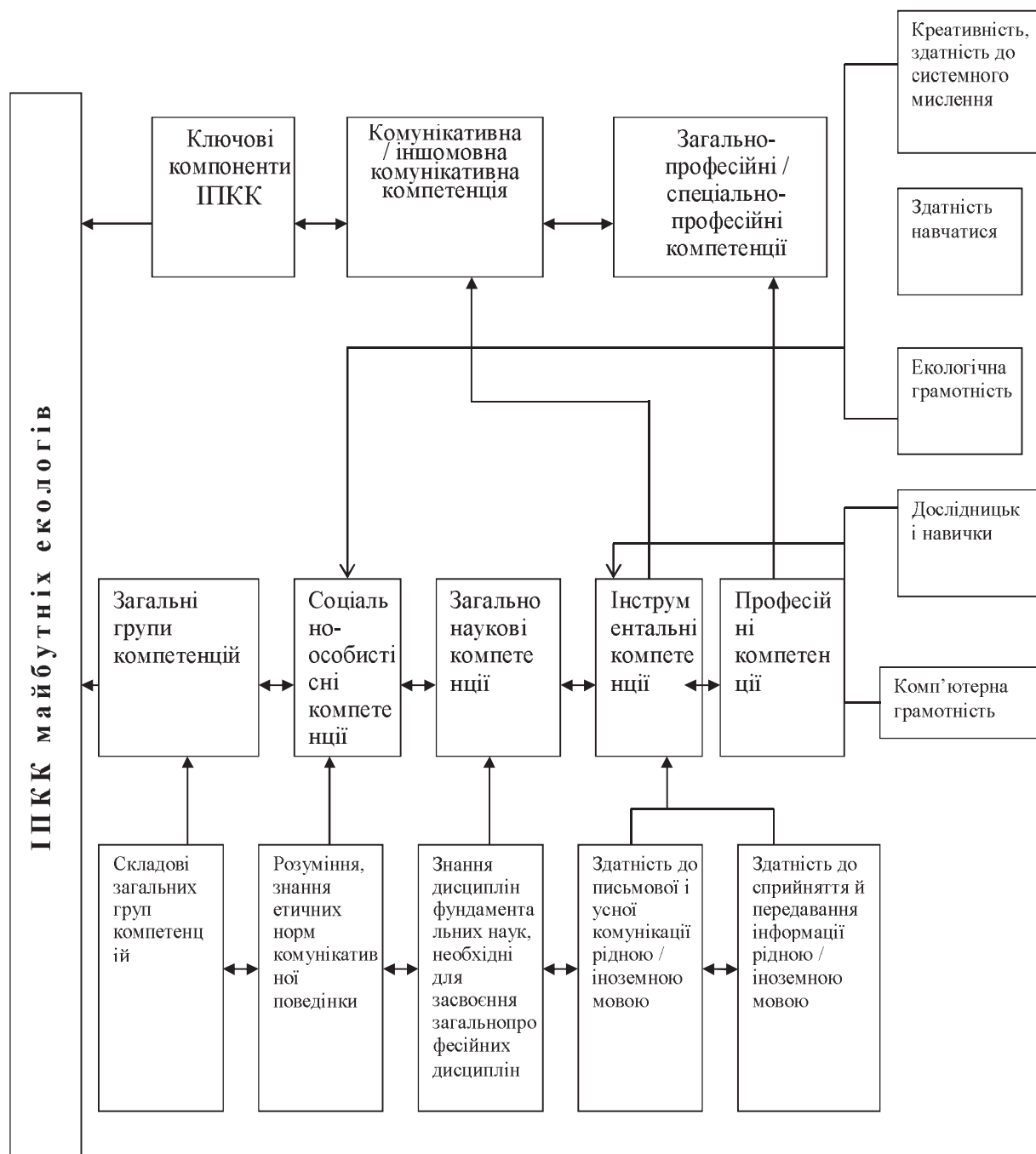

Рис. 1. Структура ІПКК майбутніх екологів

тенції; професійної компетентності та її компонентів – предметних і галузевих компетентностей; ключових компетентностей, серед них іншомовної комунікативної компетентності та її інваріантних складових – лінгвістичної, соціокультурної, прагматичної, міжкультурної, референційної, стратегічної компетентностей. Необхідними компонентами іншомовної професійної компетентності, при цьому, є особистий досвід діяльності, належне емоційно-ціннісне ставлення до предмета діяльності, творчий підхід [9, с. 39].

Методичні рекомендації щодо розробки складових стандартів вищої освіти, запропоновані Міністерством освіти і науки, молоді та спорту Укра-

їни для ВНЗ України у 2012 році, не передбачають формування у випускників ВНЗ компетентностей. Згідно згаданих стандартів, інтегральними якостями випускників є їхні компетенції. Відповідність якості підготовки випускника вимогам галузевого стандарту вищої освіти має визначатись його соціально-особистісними, загальнонауковими, інструментальними, професійними компетенціями.

Отже, процес підготовки майбутнього фахівця до професійного спілкування в іншомовному середовищі повинен завершитись формуванням у нього особистісної інтегративної якості – іншомовної професійно-комунікативної компетентності (рис. 1), основа якої – здатність до здійснення продуктивної ко-

мунікативної взаємодії іноземною мовою з іншими учасниками комунікації у сфері своєї професійної діяльності, тому одним з ефективних напрямів професійного та особистісного становлення майбутнього еколога вважаємо розвиток його комунікативних можливостей.

Висновки. У процесі іншомовної професійної підготовки майбутніх екологів у ВНЗ України часто використовується текстуально-перекладна методика навчання, яка, як правило, зводиться до рутинного перекладу професійних текстів, що у майбутньому викликає проблеми у спілкуванні. Сучасний етап розвитку суспільства вимагає від майбутнього еколога не тільки розуміння фахових текстів іноземною мовою, а й здатності спілкуватись. Нові вимоги зумовлюють необхідність звертання і до нових комунікативних та інтенсивних методів навчання, його переорієнтацію на навчання спілкуванню іноземною мовою, інакше кажучи, результатом іншомовної підготовки майбутнього еколога на сучасному етапі повинно бути формування іншомовної професійної компетенції, а на її основі в подальшому — іншомовної професійної компетентності. Головна мета

вивчення іноземної мови є не лише сама мова, але й мовленнєва діяльність, тобто здатність майбутнього еколога якісно спілкуватись іноземною мовою для вирішення професійних завдань. Тому, кінцевим результатом навчання повинне бути формування комунікативних умінь: говоріння, аудіювання (розуміння на слух), читання і письма, а також вміння використовувати ці навички для вирішення комунікативних завдань професійного характеру.

Підвищення якості іншомовної професійної підготовки як складової сучасної вищої екологічної освіти дозволить фахівцям-екологам розширювати міжнародні контакти з фахівцями інших країн, обмінюватись досвідом роботи, брати участь у спільних екологічних проектах, науково-дослідних програмах.

Особливості іншомовної професійної підготовки майбутніх екологів не вичерпуються аналізом шляхів реалізації компетентнісного підходу до цієї підготовки. Перспективи подальших досліджень цієї проблеми можуть охоплювати аналіз шляхів реалізації інших наукових підходів до іншомовної професійної підготовки майбутніх екологів як в Україні, так і за кордоном.

Література та джерела

1. Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія: Вісник АПН України. — 2009. — № 2. — С. 27 — 33.
2. Білецька Г. А. Педагогічні умови інтеграції фундаментальних і професійно-орієнтованих дисциплін у підготовці екологів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Г. А. Білецька. — Вінниця, 2004. — 19 с.
3. Галицька М. М. Формування у студентів вищих навчальних закладів сфери туризму готовності до іншомовного спілкування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / М. М. Галицька. — К., 2007. — 20 с.
4. Галузевий стандарт вищої освіти МОНУ. Освітньо-кваліфікаційна характеристика бакалавра і спеціаліста з напрямку підготовки «Екологія». — К. : МОНУ, 2008. — 12 с.
5. Зеер Э. Ф. Модернизация профессионального образования : компетентностный подход : учеб. пособ. / Э. Ф. Зеер, А. М. Павлова, Э. Э. Сыманюк. — М. : Наука, 2005. — 215 с.
6. Зимняя И. А. Ключевые компетенции — новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. — 2003. — №5. — С. 35 — 41.
7. Концепція екологічної освіти України // Директор школи. — 2002. — №16 (208). — С. 20 — 29.
8. Луговий В. І. Європейська концепція компетентнісного підходу у вищій школі та проблеми її реалізації в Україні / В. І. Луговий // Педагогіка і психологія : Вісник АПН України. — 2009. — № 2. — С. 14 — 27.
9. Микитенко Н. О. Технологія формування іншомовної професійної компетентності майбутніх фахівців природничого профілю / Н. О. Микитенко. — Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. — 411 с.
10. Павленко О. О. Формування комунікативної компетенції фахівців митної служби в системі неперервної професійної освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04.04 «Теорія та методика професійної освіти» — К., 2005. — 40 с.
11. Старовойт С. М. Професійна підготовка фахівців з охорони та захисту навколишнього середовища у вищих навчальних закладах Великої Британії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / С. М. Старовойт. — К., 2005. — 20 с.
12. Степко М. Ф. Компетентнісний підхід до організації підготовки фахівців, його розуміння і проблеми використання у вищій школі України / М. Ф. Степко // Педагогіка і психологія : Вісник АПН України. — 2009. — № 2. — С. 44 — 50.
13. Сура Н. А. Навчання студентів професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / Н. А. Сура. — Луганськ, 2005. — 20 с.
14. Федоренко Ю. П. Формування у старшокласників комунікативної компетенції в процесі вивчення іноземної мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / Ю. П. Федоренко. — Луцьк, 2005. — 19 с.
15. Хуторской А. В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты // Интернет-журнал “Эйдос”. — 2002. — 23 апреля. — [Електронний ресурс]. — Режим доступа: 03.12.2004: < <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>>. В надзг: Центр дистанционного образования “Эйдос”. — Язык рус.
16. Chomsky N. Knowledge of Language. Its Nature, Origin, and Use / N. Chomsky. — Westport : Praeger Publishers, 1986. — xxix + 314 p. — (Convergence).

В статтє определены особенности компетентностного подхода к иноязычной профессиональной подготовке будущих экологов, проанализированы пути реализации этого подхода. Определены место и значение иноязычной профессиональной подготовки как составляющей профессиональной подготовки будущих экологов. Проанализированы особенности подготовки будущих экологов к профессиональному общению в иноязычной среде в процессе иноязычной профессиональной подготовки. Определена и охарактеризована

структура иноязычной профессионально-коммуникативной компетенции будущих экологов.

Ключевые слова: профессиональная подготовка экологов, иноязычная профессиональная подготовка, общение, иноязычное профессиональное общение, компетентностный подход, иноязычная профессионально-коммуникативная компетенция.

This article deals with the competence approach to the future ecologists' professional foreign language training. The ways of the realization this approach have been analysed. The role and the place of foreign language professional training in the process of future ecologists' professional training have been defined. Specific features of the process of future ecologists' training for communication in a foreign language environment have been justified. The structure of the future ecologists' foreign language professional communicative competence has been defined and characterised in the article.

Key words: ecologists' professional training, foreign language professional training, communication, foreign professional communication, competence approach, foreign language professional communicative competence.